

Célie:

Z dálky když... Ne, ne, toť příliš jest,
jak tohle srdce by tu bolest mohlo snést.

Sganarelle:

Vy příliš truchlíte, má paní předrahá,
nad pouhým žalem mým, a mne to přemáhá.

Célie:

Leč aspoň tím buď jist ve své domýšlivosti:
na nářku neplodném nebudu mítí dosti.
Dovede srdce mé si s tebou poradit;
nic nemůže mi už odvahu k pomstě vzít.

Přestože zde nejde o dialog ve vlastním smyslu, pocit dialogičnosti této situace je velmi intenzivní, protože se v čtenářově mysli oba přítomné kontexty — Célie a Sganarellov — intenzivně prolínají; Célie sice nereaguje na Sganarellovy projevy, avšak vlivem Sganarellova kontextu nabývá její samomluva, která sama o sobě je tragická, silně komického zabarvení. Tento monolog lze také chápat jako dialog o dvojím tématu.

Dramatický monolog, který je složkou rovnocennou dialogu, je tedy celou svou významovou výstavbou vlastně dialogem a liší se od dialogu jen tím, že není rozdělen v repliky. Avšak rozdělení v repliky je toliko druhotným znakem dialogu, kdežto specifická je právě významová výstavba spočívající v mnohosti významových kontextů, jak ukázal Mukarovský.⁵⁾ To je názorně vidět z okolností, že v lyrice a epice lze najít celou řadu děl, která jsou dialogem v tom smyslu, že jsou celá rozdělena v repliky různých osob, a přece vnímáme při četbě ani na okamžik nepochybujeme o tom, že jde o lyriku nebo epiku, tedy básnictví monologické; to proto, že významová výstavba takového díla je monologická. Uvedeme několik takových „monologických dialogů“, nejprve lyrických, potom epických.

Odhaleně to lze vidět např. v Erbenově básni „První májová noc“ (*Kytice*), kde se téma vyznačené titulem několikrát opakuje, viděno ze stanoviska různých subjektů (chlapci, děvče, mládenec, baby čarodějnice atd.). Jednotlivé tyto partie jsou spojovány textem, jehož mluvčím je sbor. Dialog zde vystupuje ve své nejokleš-

5) „Dialog a monolog“, *cit. d.*, s. 172.

těnější podobě, zbývá z něho pouhé rozvržení v repliky, které podtrhuje kompozici básně. Svou jazykovou a významovou výstavbou je však zcela připodobněn jazykovému útvaru, který je zde dominantní, totiž líčení; toto připodobnění je tak veliké, že může vzniknout pochyba, je-li básněň vůbec dialogem, není-li rytmickým líčením. Jeho funkce se však podstatně nemění ani tam, kde je více vypracován, např. v staročeské písni *Milý žáku*.⁶⁾

Virgo

Milý žáku, pro tvé založení
chcít až do skončení.

Clericus

Tvůj sem věrný slůha cele,
dokudž duše v mém těle.
Milejší mi v světě není
aniž bude až do skončení.

Virgo

Ty mně a já tobě,
nic milejšího k sobě.
Ta se milost nezruší,
dokadž mám v těle duši.

Clericus

Oba sva věna pána,
Božie milost nad náma
i jeho smilování.
Daj nám Bůh dlůhé zdravie.

Chláp

Teprv sem já pravý žalost
poznal nyní pohřiechu.
Nespomuož mi má ústavnost,
nebt mě drží na smiechu.
Zle mi velmi odušila,
žáka již sobě zvolila.

Každá replika tvoří zde opět jednu z variací na totéž téma. Přitom 4. sloka tvoří jakési resumé, kterým je do značné míry uzavřen

6) Citováno podle Vilíkovského antologie *Staročeská lyrika*, Praha 1940, s. 68n.